

VERSLO SĄLYGŲ PALANKUMO VERTINIMO PROBLEMA

Mindaugas Samoška

Vilniaus Gedimino technikos universitetas
El. paštas mindaugasvu@yahoo.com

Anotacija. Nagrinėjami Pasaulio Banko ir Pasaulio ekonomikos forumo sudaryti verslo sąlygų palankumo (konkurencingumo) vertinimo modeliai, kuriais remiantis kasmet sudaromas vertinamų valstybių tarpusavio įvertis. Aptariama metodikose vertinami aspektai, analizuojami ir lyginami vertinimo būdai, tyrimų, remiantis metodikomis, rezultatų diferenciacijos priežastys, atskleidžiami metodikų trūkumai.

Reikšminiai žodžiai: verslo sąlygos, konkurencingumas, Pasaulio Bankas, Pasaulio ekonomikos forumas.

Įvadas

Vykstant šių dienų pasaulinei ekonomikos kaitai, vis labiau išsivyrąja įmonės, sugebančios greičiau prisitaikyti prie kintamos atviros rinkos. Didėjantis konkurencingumas skatina ieškoti būdų kokybiškesnėms prekėms ir paslaugoms vartotojams teikti nedidinant gamybos sąnaudų. Vienas iš pagrindinių veiksnių siekiant įgyvendinti šią sąlygą yra tinkamas įmonės veiklos verslo vietos parinkimas, t. y. optimali geografinė, politinė, socialinė, ekonominė ir kt. terpė (aplinka) verslui plėtoti. Vienas iš būdų optimaliai organizacijos poreikius atitinkančiai verslo plėtros vietai yra verslo sąlygų palankumo vertinimo modelio taikymas galimam vietai pasirinkimui. Šio straipsnio tikslas – aptarti dažniausiai naudojamų verslo sąlygų palankumo vertinimo modelių, nustatyti jų privalumus ir trūkumus.

Plačiausiai praktiškai naudojami verslo sąlygų palankumą nusakantys vertinimo modeliai

Verslo sąlygų palankumui vertinti naudojami įvairūs modeliai, tokie kaip Pasaulinis ekonomikos laisvės indeksas (Fraser institutas), Pasaulinis ekonomikos laisvės indeksas (Heritage Foundation), Ekonomikos globalizacijos indeksas (KOF). Tačiau universalūs ir praktiškai naudojami verslo sąlygų palankumui vertinti modeliai yra Pasaulio Banko „Doing Business“ verslo sąlygų palankumo vertinimo modelis ir Pasaulio ekonomikos forumo konkurencingumo vertinimo indeksas.

Tirdamas, kaip veikia privatus verslo sektorius, Pasaulio Bankas taiko „Doing Business“ verslo sąlygų palankumo vertinimo modelį (McLiesh, Arizti 2006). Remdamasis šiuo verslo aplinkos palankumo vertinimo modeliu, Pasaulio Bankas kasmet publikuoja tyrimo „Doing Business“ ataskaitą. Informacija yra renkama įvairių tipų ekonomikoje, ją pritaikyti yra nesunku ir sąlygiškai nebrangu (Berglof, Claessens 2006).

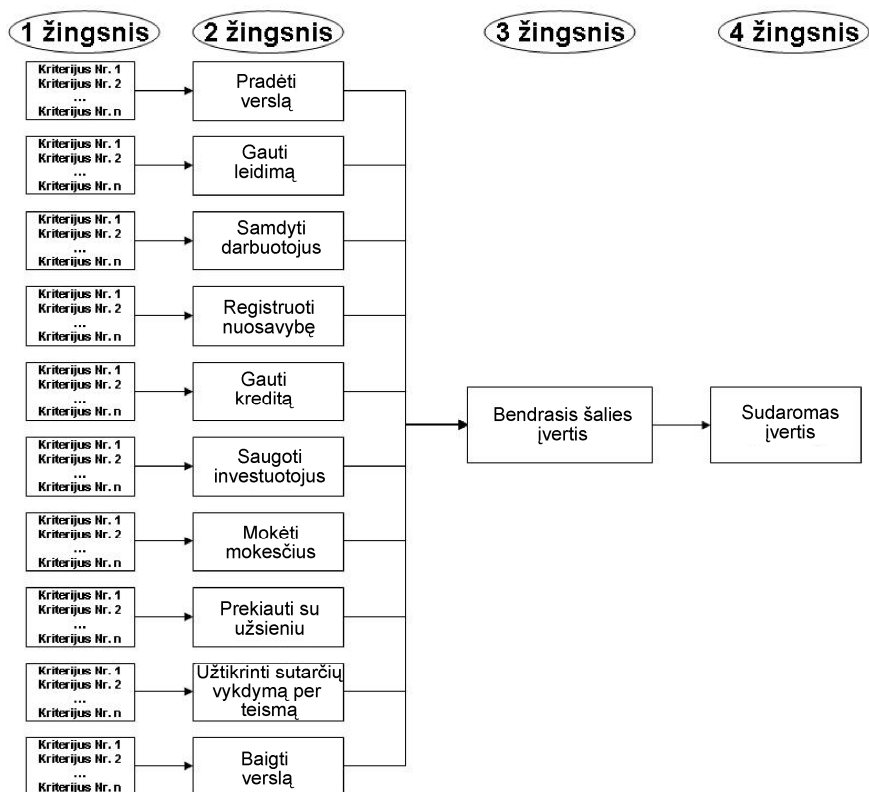
Pasaulio ekonomikos forumas periodiškai publikuoja ir atnaujina leidinį „Global Competitiveness Report“, sudaromą siekiant įvertinti ir tyrime analizuojamų valstybių konkurencingumą (Rojaka 2008).

„Time“ žurnale publikuojamo Pasaulio ekonomikos forumo sudaromo pasaulinio konkurencingumo įverčio metodika remiasi kiek kitokiu duomenų kaupimo būdu, nei kaip Pasaulio Bankas (Griffith, Redding, Simpson 2005).

Pagrindinis Pasaulio Banko ir Pasaulio ekonomikos forumo vertinimo metodikų skirtumas yra duomenų vertinimas. „Doing Business“ remiasi kiekybinių duomenų apdorojimo metodų taikymu. „Global Competitiveness Report“ remiasi faktiniais duomenimis, jų tarpusavio lyginimu ir kokybiniu ekspertiniu vertinimo metodu.

Pasaulio Banko verslo sąlygų palankumo vertinimo modelis

Remiantis Pasaulio Banko verslo sąlygų palankumo vertinimo metodika, sudaromas valstybių įvertis. Įverčio sudarymo seka pavaizduota schemoje (1 pav.).

1 pav. „Doing Business“ vertinimo metodikos schema
Fig. 1. “Doing Business” assessment methodology scheme

Pasaulio Banko inicijuojamame tyrime analizuojama 181 valstybė pagal modelio metodikoje nustatytus kriterijus. Remiantis Pasaulio Banko metodika vertinama kiekvienos iš tiriama valstybių 10 verslo aplinkos aspektų. Kiekvieno iš 10 vertinamų aspektų balas skaičiuojamas pagal nustatytus kriterijus. Pvz., aspekto „pradėti verslą“ balas skaičiuojamas pagal šiuos kriterijus: procedūrų skaičius, laiko trukmė, rinkliavos dydis, įstatinio kapitalo dydis.

Naudojant „Doing Business“ modelį, verslo sąlygų palankumas vertinamas keturiais žingsniais:

1 žingsnis – įvertinti kiekvieno vertinamo verslo aplinkos aspektą balais pagal pirminius kriterijus (nuo 1 iki 181 lyginant parametro rezultata su kitomis tyrimo šalimis);

2 žingsnis – apskaičiuoti kiekvieno vertinamo verslo aplinkos aspekto pirminių kriterijų reikšmių vidurkį;

3 žingsnis – susumavus kiekvienos valstybės visų aspektų įverčius rasti bendrąjį valstybės įvertį;

4 žingsnis – pagal apskaičiuotus valstybių įverčius sudaroma įverčių eilė nuo daugiausiai iki mažiausiai balų surinkusių valstybių.

Pasaulio Banko vertinimo modelio pagrindiniai privalumai yra aiški faktinė informacija apie įstatymų nor-

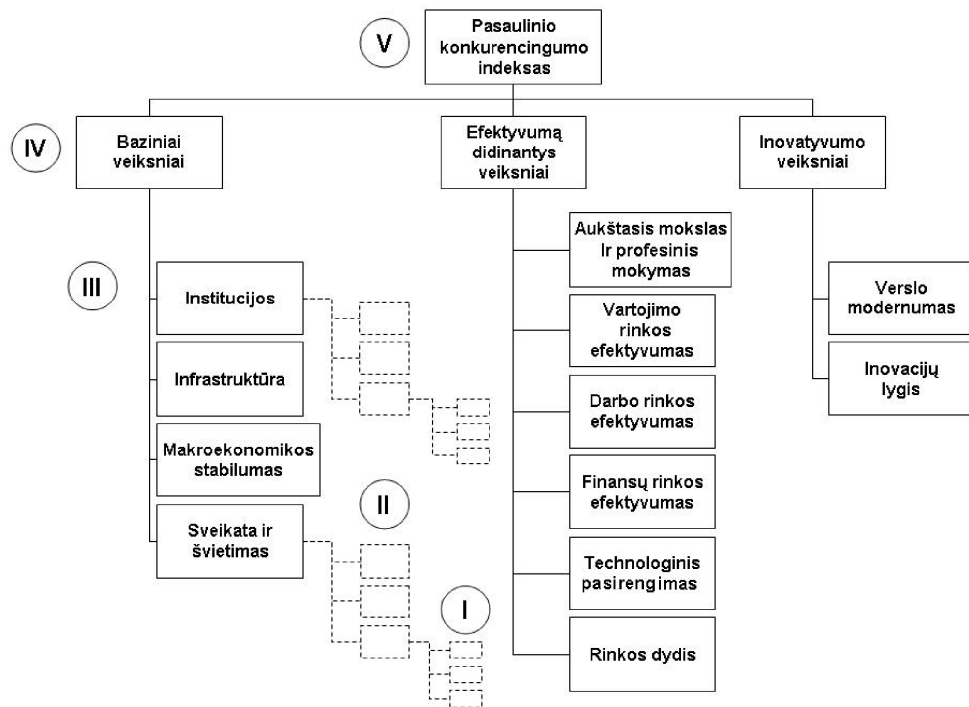
mas, vertinama vietinių specialistų išvengiant netinkamo informacijos interpretavimo ir sisteminimo (Masatlioglu, Rigolini 2005).

Pasaulio ekonomikos forumo konkurencingumo vertinimo modelis

Pasaulio ekonomikos forumas sudaro pasaulinio konkurencingumo įvertį remdamasis pasaulinio konkurencingumo indeksu. Skaičiuojant indeksą analizuojamos 134 valstybės. Pasaulinio konkurencingumo indeksas, skaičiuojamas pagal Sala-i-Martin pasiūlytą metodą, remiasi V lygių kriterijų vertinimu.

Vertinti pradama nuo I lygio kriterijų vertinimo. Gauti I lygio kriterijų rezultatai siejami su IV lygio kriterijais. Tuomet, atsižvelgiant į vertinamos valstybės ekonomikos plėtros stadiją, kiekvienam iš trijų IV lygio kriterijų skiriamas skirtingas reikšmingumas. Padauginus IV lygio kriterijų rezultatus iš kriterijui priskirto reikšmingumo ir juos susumavus, gaunamas V lygio kriterijus – pasaulinio konkurencingumo indeksas.

Kiekvieno 1 lygio kriterijaus vertinimą atliekantys ekspertai skiria nuo 1 (žemiausias) iki 7 (aukščiausias) balų. Vertinamų kriterijų schema pateikta 2 pav.

2 pav. Pasaulio ekonomikos forumo pasaulinio konkurencingumo indekso kriterijų schema
Fig. 2. Global competitiveness index criteria scheme assessed by World Economic Forum

Kiekvieno iš IV lygio kriterijaus reikšmė yra skirtinga, paisant to, kuriai ekonomikos kaitos stadijai valstybė yra priskiriama. Pasaulio ekonomikos forumas yra suskirstęs vertinamas valstybes pagal jų ekonomikos raidos stadiją.

Skiriamos trys ekonomikos kaitos stadijos – bazinė, efektyvumo augimo ir inovacijų. Bazinė ekonomikos plėtros stadija rodo šalies orientaciją į paklausos tenkinimą produktais rinkoje pagal esamą minimalų poreikį. Ekonomikos efektyvumo augimo stadijai priskiriamos į našesnių technologijų taikymą orientuotos šalys. Ekonomikos inovacijų stadijai priskiriamos šalys, kurių ekonomika orientuota į inovatyvių technologijų plėtrą.

Kriterijų reikšmingumas pagal valstybių ekonomikos plėtros stadijas nustatytas 1 lentelėje.

1 lentelė. IV lygio kriterijų reikšmingumas pagal valstybių ekonomikos plėtros stadijas

Table 1. Weights of the level IV criteria in accordance with the level of economic development stages.

Reikšmingumas	Bazinė stadija	Efektyvumo augimo stadija	Inovacijų stadija
Baziniai veiksniai	60 %	40 %	20 %
Efektyvumą didinantys veiksniai	35 %	50 %	50 %
Inovatyvumo veiksniai	5 %	10 %	30 %

2 lentelė. Pasaulio Banko „Doing Business“ verslo sąlygų palankumo vertinimo ir Pasaulio ekonomikos forumo pasaulinio konkurencingumo vertinimo metodikų lyginimas

Table 2. Comparison of assessment of the World Bank “Doing Business” favourable conditions, and the World Economic Forum's global competitiveness assessment methodologies

	Privalumai	Trūkumai
<i>Pasaulio Banko „Doing Business“ verslo sąlygų palankumo vertinimo metodika</i>	1. Naudojami faktiniai kiekybiniai duomenys; 2. Paprastas įverčių skaičiavimo metodas; 3. Tiriamų šalių duomenų lyginamumas	Vertinimo metodikoje neįtraukti svarbūs verslo aplinką veikiantys veiksniai – korupcija, makroekonomikos stabilumas, saugumas, infrastruktūros kokybė
<i>Pasaulio ekonomikos forumo pasaulinio konkurencingumo vertinimo metodika</i>	Metodika apima platesnį spektrą vertinamų kriterijų	1. Subjektyvumas; 2. Naudojamas kokybinis duomenų vertinimas; 3. Duomenų lyginamumo problema

Analizuojamų metodų privalumų ir trūkumų lyginimas

2 lentelėje pateikiamas verslo sąlygų palankumo vertinimo ir pasaulinio konkurencingumo vertinimo metodikų lyginimas, išskiriami jų privalumai ir trūkumai vienas kito atžvilgiu.

Pasaulio Banko „Doing Business“ verslo sąlygų palankumo vertinimo metodikos pagrindiniai privalumai tokie: naudojami faktiniai kiekybiniai duomenys; paprastas įverčių skaičiavimo metodas; tiriamų šalių duomenų lyginamumas. Pasaulio ekonomikos forumo pasaulinio konkurencingumo vertinimo metodika apima platesnę vertinamų kriterijų sritį. Abi metodikos turi trūkumų, svarbiausi iš kurių apibendrinti 2 lentelėje.

Išvados

1. Verslo sąlygų palankumui vertinti dažniausiai naudojami Pasaulio Banko „Doing Business“ verslo sąlygų palankumo vertinimo metodas arba Pasaulio ekonomikos forumo pasaulinio konkurencingumo vertinimo metodas.

2. Pasaulio Banko verslo sąlygų palankumo vertinimo modelis paremtas faktinės statistikos ir informacijos apie galiojančius teisės aktus analize.

3. Remiantis Pasaulio Banko verslo sąlygų palankumo vertinimo modeliu, sudaromas „Doing Business“ 181 valstybės verslo sąlygų palankumo įvertis.

4. Pasaulio ekonomikos forumo pasaulinio konkurencingumo vertinimo modelis remiasi kokybiniu ekspertinio vertinimo metodu.

5. Pasaulio ekonomikos forumo konkurencingumo vertinimo modeliu sudaromas periodiškai atnaujinamas „Global Competitiveness Report“ 134 valstybių konkurencingumo įvertis.

Padėka

Dėkoju prof. habil. dr. Juozui Bivainiui už paramą rengiant straipsnį.

Literatūra

McLiesh, C.; Arizti, P. 2006. The Doing Business Project, *MfDR Principles in Action: Sourcebook on Emerging Good Practices*. New York. 1: 107–111.

Berglof, E.; Claessens, E. 2006. *Enforcement and Good Corporate Governance in Developing Countries and Transition Economies*, The World Bank Research Observer. New York.

Rojaka, J. 2008. Lithuania's Competitiveness: Myths, Realities and Perspectives, *Ekonomika* 84: 92–108.

Griffith, R.; Redding, S.; Simpson, H. 2005. *The Dynamics of Establishment Productivity, Technology Transfer and Productivity Dispersion*. London.

Masatlioglu, W.; Rigolini, J. 2005. *Labor Dynamics and the Informal Economy*. New York.

THE PROBLEM OF THE EASE OF DOING BUSINESS ASSESSMENT

M. Samoška

Summary

The study deals with the ease of doing business and global competitiveness assessment models. Both models basically describe conditions for doing business in a certain country that is being ranked and evaluated. However, different data mining principles differ the results (quantitative and qualitative methods), although factors measured are basically the same concerning its nature and importance. The World Economic Forum's method takes into account several factors that are possible to evaluate only in quantitative method (e.g. Ethics and corruption). We have overviewed both models and graphically presented evaluation processes with detailed factors that are evaluated in each model.

Keywords: business conditions, competitiveness, the World Bank, World Economic Forum.